

ULMA 18843

GOTLAND

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

Östergarn

Gustavsson, Herbert, 1947

Svar på ULMA:s frågelista M 82. Matordning
och bordsseder.

14 bl. 4:o

18843

Gottland
Östergarn

Natordning och bestånder.

Några anteckningar efter fru Ellen
Hagglund, Rodarve; Östergarn, j. 1878.
uppt. av H. Gustavsson 1947.

Kaffe bluker såks, för fick
man "bröd me leit smör på,
u luttu smör fik de ga ma,
mör skerd bröd 2 smälitar
u sa kockhart mörk på de
der.* u sa bluker ät, da va de
frukost, da va mängmat; pävar
u fisk lla lutt, ätasam u hade,
da va aldri när lag te us da na,
mör ha kockt ältut pävar
fo far han had int fat mat
um en int fik pävar).

te midagen, da va da nag
karkark mör da; kytsnarp
[köt-smipa] - sämör sligt; lla kal,

ULMA 18843. H. Gustavsson. 1947

GOTL. ÖSTERGARN

Frgl. M 82

u äta de va de mjölk ala tigan
u mjölk; (kät odlades, töll sig
i källaren löngt ut på våren).

kyttsnäppa, koutet man pa
nag kytbaun, lägar ala naga,
kangroin (kongroin) u murutar
u pälstanakar, u putätis oc
ma, man roid är ma mjölk
u vactmjölk, u kvyda da
va injäpäre.

Öntudag ("otensag", mereston)
kuka fäm, da had de kaffe
oc, u h gudändrande kak-
skäiva, skurnu yva härl kaku.

na de va änt u skar (mejsel)
ala naga da pk de en skarp.

kvälsmat kuka äta grött u
mjölk, de koutta ma k grött för
rjgmölesgrött, da koutt, de atminsta

trac gangar 3 viku, men um
 lördagada skud da var hælgrön
 (gröt av) helgrün, hela, ej krossade korngrün.
 u sa reidd, de putätis u
 gærd sän da grön, u sa koubet
 putätisgröt!

När min jick bra med fisk,
 så kokte man fisksås, kunde
 kokas både på fisk o. salt ström-
 ming, man kokade den med morötter
 o. potatis samt säura stikelsbär
 (sura krusbär) i lit. f. åtiten).

Av torstleaver gjorde man dels
 livabödar, (torstleaven fyllda
 med enbart lever och så kokta),
 dels kringkruddar ("kroppleaven"),
 torstleaven, fyllda med en smet
 av råg- o. vetampjöt, hälften av röje
 ägg och torstleaver, och så kokta. Det

är viktigt, att husvatten blir noggrann
rengjort, gälar (gälarne o. annat
innehåll) väl utskumad, annars kan
ingen åta det.

Vid tvätt och så följades arbe-
tet kl. 2 på natten, och då fick
man ett mål kl. 4-5 på morgonen.

En del hade ett mål kl. 10,

"kräkutö", det var sådana som hade
tjänare; nu är detta mål allmänhet,
består av kaffe.

På söndagarna förekom ej
lagad "morgnät"; man fick
kaffe först och sedan smörgås
kl. 10 och middag när man kom
a kyrkan (på Söndagen). Lag an-
vändes mycket på söndagen till
frukost.
Man använde mycket spikigt,

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Frgl. M 82

(spidicköa), lämbblår (jävlar),
 sättades, torlendes o. hängdes upp.
 hästkyt (hästköa) at de 2
 vort hvar, da väcket de.

(E. H:s far var slaktare), da
 var vran här 3 östagan sam
 vid Cha nag hästkyt. En ung
 lusten hade tingen hästkyt av
 slaktaren, men den gamla hade att
 gnytan blev förstörd om hon använde
 hästkyt. Mor H:s far slaktade
 hästar, en löst slaktade han
 fyra hästar, och köttet saltades
 ner i tunnor. Man slår tvås
 över revbenen i kryss o. stekte på
 rost (krost), "härst gret".

Sovel (smörgel) var kött som man
 hade på smörbröd (smörgis),
 da va da fo da mest gukt i fer.

na de skud te strand, da had
 de matask u drikstyte, da
 gik et par kinar al, da stour
 bytu; brøc u smør æi an lattu
 træask (spinask); en bit lyt,
 u en træ fjær (3,4) skeeva brøc
 (skivar brød); (aldrig bredde smørjær)
 u a flask melk me faste
 de endu had drikstyte.

pa kanatgrævninge u öld-
 slakninge had de matkorg mess.
 far han ved aldri ha
 melk te groet, lattu skud ha
 drika.

ne han va gank, da skud u
 ha en træ fjær brandsalte
 strömygar, stækt pa rist (hællur)
 pa glöddar
 skud de te stan, sa skud de

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
 GOTL. ÖSTERGARN
 Frgl. M 82

ha et bröd te rüsse; äla skär
par u kântar sam blas yvar,
da skad de ha änt te rüsse.

Barn läste bordsbön endast
"grued velsygna mäta äman",
och, efter mätidan: "gisheläv
fo mat, äman". Sedan fick
man i skolan lära sig längre bords-
böner, såsom: "Allas ögon tita till
dig ---"

Man ställde ej götgrötan direkt
pi bordet, utan gröten hästas
i p & fät, de va lärfät.

de had var u ännu en glas
(vid bordet); far o. dotter pi ena sidan,
två pojkar mitte emot. Husmodern
gick från och till, ha ät en bit

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Fgl. M 82

unda tändu u sat be böur,
emilavat.

Under bordet var en lät-
känd (en trösting med hak i och
en rösig leloss, som kunde flyttas
upp och ned), da hängd man
hla seykt den äkta bitu.

Det ha ja äldre sagt nan
som ha set ma mjösu pa se
(vid matboret).

Dann fick stå vid bordet
dann sam int ha hat nag
färl pa skütlingar (per pi benen).
pa sinlra stälä dar at
de or färla alchoup.

de använd sa mik lartäluka
den tändu; pastlein [jordin]
de va int sa mik te värdes,
de va man me larkear de.

ULMA 1843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Frgl. M 82

röndarva lakupsus had
muk tintälruka; va ha ut
shit at de ha ät pa da, men
lägt rip pa da, da ha va shit
at de ha gart.

fars skard de va træskaud
ve vid int ha træskaudarna
da gik de lenalar rking u
sald blakskudar, da vid ve ha.
hans (pss) va da stour, u han
va int nägda te sit u slaw
ma u san "Oda löcte ain."

Om man ät ur gemensamt
fat (som de gjorde på en del ställen),
gick det ej i tur och ordning,
men husbonden började och sedan
de äldre, da fik man muk be-
skedning (besked) om det.

? Päruriderna beskades i ett vatten

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. OSTERGARN
Frgl. M 82

o. slöjdes i ett annat, de ställes
 på "Låbrästigen" att torka; torka-
 des ej med duk. (*) en torkstämning
 av ribbor med 'hak i). De va de
 s^{am} ma k^äpar u t^erf^äte ma,
 k^öpp^e o. t^erf^ät s^ätes i en pl^äts k^ög
 att torka o. hade sin pl^äts d^ör.

Man använde attitil lenis
 o. zaffer (kn^eer u g^äfar)
 f^är han had sin br^äskild,
 kn^eer u g^äfar, en br^äskbl^äde
 avn, s^äm han had g^ärt g^älv.

han had duk ut vägare
 om en silvask^ä, u dan sorgd
 han i äl sin t^äid, at, u mat
 s^äll han var u k^öpt g^ärv
 (hade j^äta den av en j^um i S^öteb^ög, f^ör
 att han togit hand om hennes pojke
 under en sjöresa).

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
 GOTL. OSTERGARN
 Frgl. M 82

Vack och en fick en bit kött på tall-
riken, u de fick man va naged
ma, da va int te köck alla te
fa mäs, nar.

En som äter gnyssok, häller man
för ett örfidag (xi-jäg), u
släkta sa dera, (släpser i sig mien).

Det var ej passande att ropa vid
bordet för. Nå sitta di u ropa
vi förä, nå tyha de ber at de
bra, da tyha de at de h stöur-
hant vada, te rap te böura.

Barn skulle hålla tyst vid bordet;
"tj u lat mäta tap minn",
ände man tin varnen.

Vilade middag gjorde man
på samrar, int på vintan, da
vold ve int smida da nar man
på suman, da va en hållöem da.

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Frgl. M 82

Strandbok

De som fiskade på Östergarnsholmen
 (det var för folk från flera socknar)
 de köpket & bönderna de, präst-
 man. Man tog vatten ur ett vät-
 brunn da (sv. vattenläsa) kalld de för
 ämrgårnsken (Åmrgårnsken). På en
 plats på flåsen da utlöd de grästen
 på de små livabäddar (Livarbäddar
 torshunden); påra da bruket de
 ha stänas där ant de (potatis--)
 de köpket de & gövatu. Några
 "herrar" råkade bli vunddriva till
 Östergarnsholmen en gång, o. blev gjorda
 på mat av fiskarna; "de få hära
 åt på flåsen de sam ve". Det
 är väl omkr. 50 år sedan.

Med. Fru E. Högglund, Bodaväi Östergarn
 f. 1879.
 H. Gustavsson 1947

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
 GOTL. ÖSTERGARN
 Frgl. M 82

"Bländningskalas."

na vilr skud bländas pa
kåstn, da bröd men en
koupn kalingar te se. De
skulle tjusas på mat, u da
gik da int än ma påva, da
nar, lit mål da va påt-
grüden / potäpussing, med ägg,
mjölk o. mustetrot i fj. mjöl,
han va sa han be, bevreda
(bun dalande) 2 pånu, seroandes i en
plåtspann med en duk om, ma
stacket flask til sla smäkar
(stör, påta köttbullar), gäulbänar
3 blant u [bruna böror--] u te
kvälda, da skud a var graut
de kraspt, koup ("krossad köp";
bländare) mik ut u

Bländningskalas. Med. pa S. Höpflund,
Potarne i Östergarn f. 1878. Uppr. H. Gustavsson 1947.

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Frgl. M 82

Potatismjöl o - gryn.

vi fick så mycket potatis, u de
bara rutna, da skud da geras
potatismjöl u gryn av da dera.

Man hade en rivmaskin, som drog
för hand, en plåt cylindrar med
taggar (såsom ett rivjärn); det riva
föll ned i en balja med vatten,
da sam skud blev mjöl, da
gryn te biten, u da andra riva
de blev upå, [de andra "rivorna"
(det grova), de blev ovanpå].

So grynna testades potatismjöl.

Medd. Sten Glägglund, Polsewe,
Åstängarna, J. 1878.

ULMA 18843. H. Gustafson. 1947
GOTL. ÖSTERGARN
Frgl. M 82

H. Gustafson 1947